

Elina Virokannas, Merja Laitinen & Sanna Hautala

Näkökulmia haavoittuvuuteen

Sosiaalityön tutkimuksen päivät 2025

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Haavoittuvuuden käsitteellisiä ulottuvuuksia

Professori Elina Virokannas

Haavoittuvuus yksilöiden ja ryhmien luontaisena ja/tai tilannesidonnaisena ominaisuutena

- Yleinen, mutta myös kritisoitu, käytätapa yhteiskuntatieteissä ja sosiaalityössä.
- Kate Brown (2017) erottelee kaksi lähestymistapaa, jotka keskittyvät joko luonnolliseen ja synnynnäiseen haavoittuvuuteen tai tilannesidonnaiseen haavoittuvuuteen. Ensimmäinen tapa pyrkii asettamaan tietyt ihmisryhmät pysyvästi haavoittuvaiseen asemaan, kun taas tilannesidonnainen haavoittuvuus viittaa erityisiin olosuhteisiin, joiden mielletään määrittävän näissä olosuhteissa olevat yksilöt haavoittuneiksi.
- Virokannas, Liuski & Kuronen (2020):
 - Ryhmät – kuten lapset, ikääntyneet, naiset – määritellään tutkimuksissa usein "luontaisesti" haavoittuviksi.
 - Myös miehiä, vankeja, maahanmuuttajia, transihmisiä jne... määritellään haavoittuviksi.
 - Käsitteen käyttö on usein kytköksissä riskiin, kuten uhriksi joutumiseen.

Universaali haavoittuvuus

- Jonathan Herring (2016): kaksi pääasiallista tapaa mieltää haavoittuvuus, joista ensimmäinen keskittyy tiettyjen yksilöiden tai ryhmien haavoittuvuuteen ja toinen korostaa haavoittuvuuden universaalia luonnetta.
- Judith V. Jordan (2008): Haavoittuvuus on olennainen osa nyky-yhteiskuntaa ja sen tunnistamatta jättäminen eristää ihmisiä toisistaan.
- Martha Finemanin tavassa määritellä haavoittuvuus universaalisuus yhdistyy yksilöllisyyteen ja on luonteeltaan relationaalista siten, että haavoittuvuus rakentuu yksilön suhteessa yhteiskuntaan.
- Judith Butler määrittelee haavoittuvuuden ihmisen olemassaoloa luonnehtivaksi perustavanlaatuiseksi epävarmuudeksi.
- Butler korostaa yksilöiden välistä ja keskinäistä riippuvuussuhdetta kun taas Finemanin fokus on enemmän yhteiskunnallisten riippuvuusrakenteiden kriittisessä tarkastelussa.

Rakenteellinen haavoittuvuus

- Yksilöiden tai ihmisluonteen ominaisuuksien sijaan fokuksessa haavoittuvuutta aiheuttavat rakenteelliset tekijät.
- Rakenteellisilla haavoittuvuutta aiheuttavilla tekijöillä voidaan viitata sosiaalisiin, taloudellisiin, poliittisiin tai ylipäätään institutionaalisiin tekijöihin, joka heikentävät joidenkin yksilöiden tai ryhmien hyvinvointia ja elämänhallintaa.
- Rakenteellinen haavoittuvuus ei siis synny pelkästään tai pääosin yksilön valinnoista tai ominaisuuksista, vaan se on seurausta yhteiskunnallisista rakenteista ja vallan epätasaisesta jakautumisesta.
- Rakenteellista haavoittuvuus-käsitettä soveltava sosiaalityön tutkimus melko vähäistä.

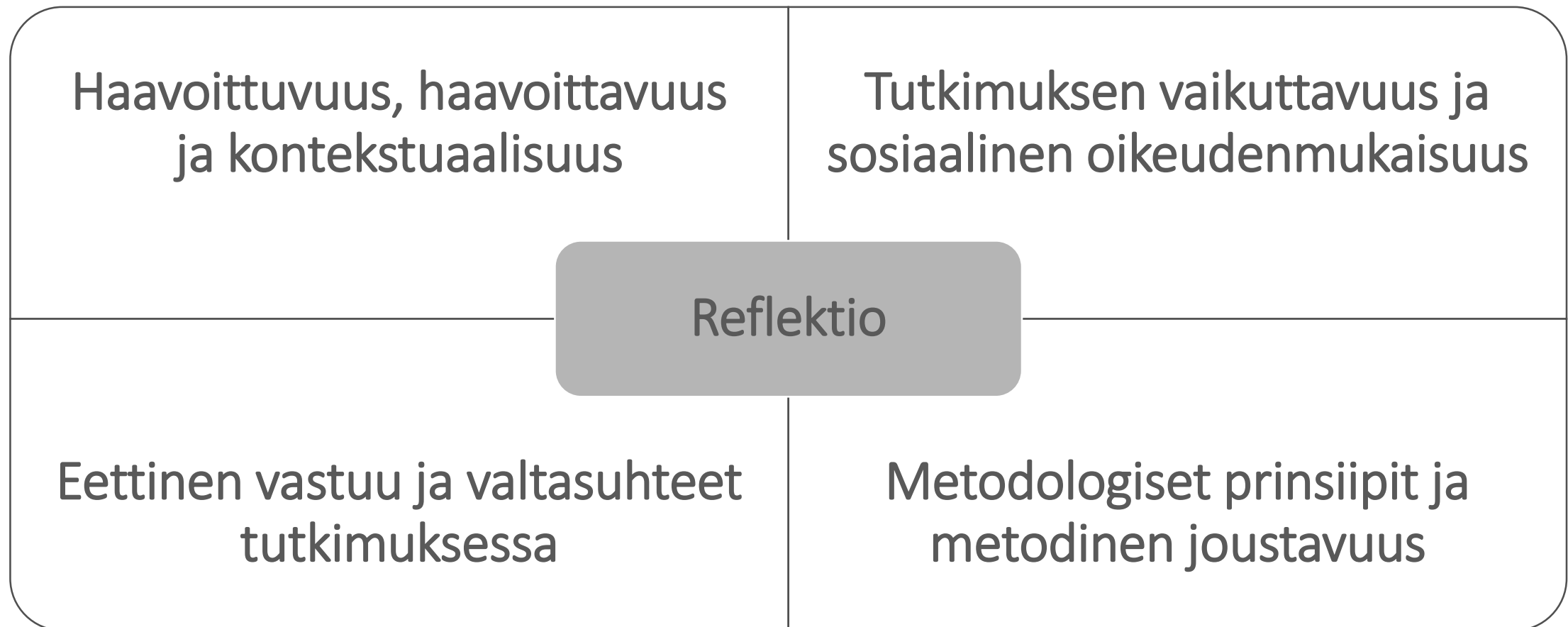
Yhteenveto: käsitteen kritiikki ja potentiaali

- Haavoittuvuus-käsitteen käyttöä on kritisoitu leimaavaksi ja patologisoivaksi käsitteen viitatessa yksilöiden ominaisuuksiin, sekä epäselväksi, epäanalyttiseksi ja liian väljäksi, jotta sitä voisi hyödyntää sosiaali- tai hoivatyön käytännöissä tai poliittisessa päätöksenteossa.
- Useat tutkijat sanoutuvatkin irti tavasta määritellä ihmisiä tai ryhmiä luontaisesti haavoittuvaksi ja esittävät, että haavoittuvuus tulisi ymmärtää universaaliksi inhimilliseksi tilaksi, joka todentuu yksilön ja yhteiskunnan välisessä suhteessa tai tarkastella kriittisesti haavoittuvuutta synnyttäviä yhteiskunnallisia rakenteita.
- Käsitteiden, kuten haavoittuvuuden, käytöllä on yhteys ja vaikutuksia myös sosiaalityön käytäntöihin, mikä korostaa sosiaalityön tutkijoiden vastuuta olla teoreettisesti ja eettisesti tarkkoja käytettyjen käsitteiden suhteen, tiedostaa niiden seuraukset ja valita sellaisia käsitteitä, jotka eivät leimaa niin tutkimuksiin osallistuvia kuin käytännön työssä kohdattavia.

Haavoittuvuuden kohtaaminen eettis- metodisena kysymyksenä

Professori Merja Laitinen

Tutkijan reflektiota vaativat ulottuvuudet

Haavoittavuuden purkaminen: Tiedon tuottamisen päämäärät (tiedonintressit) ja tutkimuksen eettinen vastuullisuus

Tiedonintressit (Habermas)

- Pragmaattinen/hermeneuttinen tiedonintressi
- Emansipatorinen tiedonintressi
- Tutkijan tietoisuuden vaade

”Vaarallisinta on se paha, joka sokeasti kuvittelee olevansa hyvä”
(Lindqvist, 2000)

Eettinen vastuullisuus

- Deontologinen etiikka
- Utilitaristinen etiikka
- Diskurssietiikka (Habermas)
- Hoivaetiikka (esim. Gilligan 1982; Tronto 1993)
 - Kantaaottavuus tutkimuksen eettisenä kysymyksenä (Hurtig & Laitinen, 2003)

Sosiaalityön tutkimus ei ole eettisesti neutraalia, vaan sen on oltava subjekteja kunnioittavaa, vastuullista, osallistavaa ja oikeudenmukaisuuteen sitoutunutta

Empaattinen, osallistava ja voimaannuttava tutkimus

- Tutkimus ”eettisenä kohtaamisen tilana”
- Edellyttää punnintaa ja tilannekohtaista ratkaisua
 - Suojelu vs. osallistaminen (eettinen ristiriita)
 - Läheisyys vs. etäisyys (eettis-metodologinen jännite)
 - Tulkinnan oikeutus vs. tutkimukseen osallistuvan kokemus (metodologinen ristiriita)
 - Haavoittuvuuden esiin tuominen vs. leimaamisen riski (eettinen kysymys)
 - Tutkijan oma eettinen asema ja valta (reflektiivinen haaste)
 - Tutkimuksen vaikutus tutkimukseen osallistuviin vs. tutkimuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus (eettis-poliittinen kysymys)
 - Ei lopullisia ratkaisuja vaan tutkimusprosessin mukana elävää ajattelua ja argumentointia

*”Kaikki meidän toimintamme
tapahtuu jonkun arvon
tunnustamisen merkeissä”
(Ahlman1920)*

Haavoittuvuus ja eriarvoisuus – kenen hätä on oikeutettua?

Professori Sanna Hautala

Hallituksen leikkaukset sosiaaliturvaan iskevät täydellä teholla – nämä muutokset astuivat nyt voimaan

Sosiaaliturvan leikkaukset jatkuvat tänäkin vuonna. Esimerkiksi asumistuen saamisen ehdot kiristyivät vuoden alusta.

Yle 31.12.24

Hallitus päätti: Leikkauksia koulutukseen ja kehitysyhteistyöhön, perintöveron alaraja nousee

Kehysriihi | Hallitus kertoi säästöistä ja veronkevennyksistä puoliväliriihensä päätteeksi.

HS 24.4.2025

Politiikka

Sosiaaliturvan leikkaukset aiheuttavat häätöjä ja puutetta jopa ruuasta – "Vasta jäävuoren huippu"

Järjestöjen kysely kertoo, että leikkaukset sosiaaliturvaan ovat niin kovia, etteivät työntekijät pysty vastaamaan ihmisten avuntarpeeseen.

YLE 6.11.2024

Kysely: Sosiaaliturvan leikkaukset ajaneet ihmisiä kadulle, itsetuho-ajatuksiin sekä näkemään jopa nälkää

Vuokratästit, velkaantuminen ja häädöt ovat lisääntyneet, kertovat Sosten kyselyn ennakkotulokset.

8.4.2025 Yle

Kodittomaksi jää Helsingissä yhä useammin ihminen, jolla ei ole päihdeongelmaa

Syrjäytyminen | Helsingissä oli viime vuonna lähes 800 asunnotonta. Uutena ryhmänä ovat pienituloiset, joilla ei ole päihdeongelmaa tai muita vakavia ongelmia.

HS 10.2.2025

'Catastrophic levels of hunger' in Gaza mean famine is imminent, says aid coalition

More than a million people are at risk, according to report, as Oxfam says Israeli authorities are blocking relief deliveries

UUTINEN 12.3.2025 13:00

Sosiaaliturvan leikkaukset vaikeuttavat työssäkäyntiä ja lisäävät köyhyyttä

Hallituksen sosiaaliturvan leikkaukset vaikeuttavat pienituloisten työssäkäyntiä ja ovat pudottamassa 100 000 suomalaista köyhyysrajan alapuolelle. Taloudellisen eriarvoisuuden kasvu voi tulevaisuudessa haastaa yhteiskunnan vakautta ja ruokkia ääriajattelua.

Alert and Ongoing Disasters

Red markers indicate ongoing situations. Orange markers indicate disaster alerts.

Mistä puhun?

- Miksi puhua ihmisten hädän oikeutuksesta?
- Hädän tunnistamisen lähtökohtia
- Miten ihmisten hädän oikeutus liittyy eriarvoisuuteen ja haavoittuvuuteen?
 - Kaksi esimerkkiä: Sosiaaliset raportit ja kysymys paperittomuudesta
- Lopuksi: Miksi ihmisten hädän oikeuttamisen kysymys on tärkeää sosiaalityössä

Miksi kysyä: kenen hätä on oikeutettua?

- Yhteiskunnallisen toimintaympäristön ja palvelurakenteiden muutos: heijastuu tapoihin tuottaa ja järjestää sosiaali- ja terveys palveluja
- Oikeistokonservatiivinen arvomaailma kasvattaa suosiotaan niin Suomessa kuin Euroopassa laajemminkin.
- Globaalit kriisit ja ihmis- ja luontoperäiset katastrofit (sodat, ilmastonmuutos) limittyvät toisiinsa ja lisäävät uudenlaista hätää, globaalia hätään vastataan paikallisissa puitteissa
 - Samanaikaisesti ihmisoikeuksia kavennetaan kansalliseen turvallisuuteen vedoten ja havaittavissa on myös tuntemattoman pelkoa.
- **Kysymys ihmisten hädän oikeutuksesta liittyy tähän varsin ristiriitaiseen maailman- ja yhteiskuntapoliittiseen tilanteeseen, jossa on nähtävillä piirteitä valikoivista ihmisoikeuksista ja eriarvoisuuden lisääntymisestä**

Ihmisten hädän oikeutuksen tarkastelun lähtökohtia

- Hädän tunnustaminen ja oikeuttaminen liittyvät suoraan ihmisarvoon ja oikeudenmukaisuuteen.
 - Tunnustusteoria (Honneth 1995)
 - korostaa, että sosiaalisten suhteiden ja tunnustuksen merkitystä yksilön identiteetin ja itsearvostuksen rakentumiselle. Tunnustuksen puute: voi vahvistaa kokemusta sosiaalisesta epäoikeudenmukaisuudesta ja vahvistaa eriarvoisuutta.
 - Episteeminen epäoikeudenmukaisuus (Fricker 2007)
 - ilmenee, kun yksilön kykyä toimia tiedon lähteenä heikennetään tai hänen kokemuksensa hylätään väärin perustein. Tiedollinen epäoikeudenmukaisuus voi marginalisoida, haavoittaa ja eriarvoistaa.
- Sosiaalityön tehtävänä on puolustaa kaikkein heikoimpien oikeuksia.

Esimerkkejä hädän tunnistamisesta ja oikeuttamisesta

- 1) Sosiaaliset raportit ja niistä tehty analyysi (Kostamo-Pääkkö, Lindh & Hautala tulossa 2025)
- 2) Paperittomuuteen pakotetut (Tarvainen, Laura & Hautala, Sanna (2018) Paperittomuuteen pakotetut. Oikeus 2018 (47) 4, 338–357

Esimerkki 1 Sosiaaliset raportit ja sosiaalityöntekijöiden huolet hyvinvointialueille siirryttäessä

Haavoittuvuutta tuottava palvelujärjestelmä

1. Haavoittunut järjestelmä lisää asiakkaiden haavoittuvuutta

- Sosiaalihuollon kuormitus ja epäselvät rakenteet heikentävät tuen laatua.
- Eniten kärsivät ne, jotka ovat kaikkein vaikeimmassa elämäntilantessa.

"Kun sosiaalihuollon organisatoriset reunaehdot ontuvat tai kärjistäen, niitä ei ole, eniten kärsivät vaikeimmassa asemassa olevat asiakkaat."

"Mielenterveys- ja päihdekuntoutujat jäävät täten ilman tarvitsemaansa palvelua."

2. Palveluiden hajanaisuus lisää eriarvoisuutta

- Palvelurakenteiden siiloutuminen ja kysymys vastuista vaikeuttavat avun saantia.
- *"Pompotellaan eri palvelujärjestelmien välillä epäselvien vastuualueiden vuoksi."*
"Asiakkaan palvelut pirstaloituvat, eikä kukaan vastaa kokonaisuudesta."

3. Osallisuuden ja tiedon puute syventää haavoittuvuutta

- Asiakasta ei kuulla ja kirjaamisessa on ongelmia sekä resurssipula heijastuu dokumentointiin - päätökset tehdään ilman asianmukaista tietoa.

"Välitystilien toiminnassa on ilmennyt... kohtuuttomia tilanteita."

"Asiakaskirjaukset... pahasti myöhässä... asiakas ei saa lainmukaisia palveluita."

Taloudellinen ja rakenteellinen eriarvoisuus

4. Taloudellinen eriarvoisuus sulkee avun ulkopuolelle tai ainakin kaventaa mahdollisuutta saada apua

- Maksulliset palvelut voivat estää tuen ja palvelujen saamista muutenkin vaikeimmassa tilanteissa olevilta.

"Taloudellinen turvallisuus on hengissä selviytymisen edellytys markkinoistuneessa hyvinvointiyhteiskunnassa."

"Monikaan ei pysty maksamaan 28,70 €/vrk asiakasmaksua – se jätetään perimättä."

"Asiakasmaksut joutuvat ulosottoon... asema heikkenee entisestään."

5. Ennaltaehkäisevän ja ylläpitävän tuen puute ylläpitää haavoittuvuutta

- Matalan kynnyksen ja arkea tukevien palveluiden puute estää tuen saamisen ajoissa.

- *"Kohtaamispaikat puuttuvat... hävikkiruuanjakelu vähävaraisille puuttuu."*

"Palveluiden puuttuminen aiheuttaa kohtuuttomia tilanteita perheille ilman tukiverkostoa."

Esimerkki 2

Paperittomuuden ”pakottaminen” ja haavoittuvuus tunnistaminen – Asman tapaus

Asma pakeni pakkoavioliittoa ja kuoleman vakavaa väkivaltaa Etelä-Somaliasta – sukupuolittunut haavoittuvuus

- **Suomessa turvapaikka evättiin kielitestituloksen perusteella** – Asman oma kertomus ohitettiin, tiedollinen epäoikeudenmukaisuus (Bohmer & Schuman 2007; Jubany 2011)
- **Turvapaikkapuhuttelussa ei ollut avustajaa** – asiantuntijatieto syrjäytti kokemustiedon, tiedollinen epäoikeudenmukaisuus, haavoittuvaa elämäntilannetta ei huomioitu
- **Hallinto-oikeus ei järjestänyt suullista käsittelyä** – Asmaa ei kuultu (Equality of arms -periaate rikottu)
- **Turvapaikkaprosessissa, eikä missään oikeusasteissa tunnistettu Asman haavoittuvuutta** – ikä, sukupuoli, lähtötilanne ja eri tiedon lähteet sekä konteksti jätetty huomiotta (Fineman 2008)

Hallinnan teknologiat, tiedon valta ja paperittomuuden tuottaminen

- **Kielitesti toimi ylivertaisena ”totuutena”** – kielitoimiston asiantuntijatieto oli hallitsi turvapaikkapäätöksen tekemistä (Eades 2009)
- **Maahanmuuttovirasto ei hyväksynyt murteen muuttumisen selitystä** – tiedon politisoituminen ja kokemustiedon ohittaminen
- **Paperittomuus oli rakenteellisen ulossulkemisen seurausta** – institutionaalinen haavoittaminen
- **Asman toimijuus (opiskelu, kielitaito, omaishoito) sivuutettiin** – resilienssi ei vaikuttanut prosessiin
- **Asman ihmisarvo sivuutettiin** - eksistentiaalisen eriarvoisuuden

Lopuksi

- Kysymys hädän oikeuttamista liittyy palvelurakenteisiin ja varsin epävakaaalta näyttäytyvään maailman tilanteeseen.
 - Miten ihmisten käy ja miten heitä kyetään auttamaan kokenevien arvojen maailmassa ja tilanteessa, jossa turvalliseksi koetuttuja rakenteita uhkaavat ylikansalliset kriisit; ilmastonmuutos, sodat ja poliittiset konfliktit.
- Hädän tunnistamisen ja oikeuttamisen jännitteet nostavat esiin myös kysymyksen, millaisena sosiaalityö hyvinvointivaltiollisena professiona näyttäytyy - millaisia ehtoja ja mahdollisuuksista vaikuttaa rakenteellisen epäoikeudenmukaisuuden ja hädän tunnistamisen ja oikeuttamisen vaateisiin.
- Onko sosiaalityöllä mahdollisuuksia asettua vahvemmin osaksi hädän oikeuttamisen konflikteja ja kiistoja?
- Millaiset mahdollisuudet olisi rakenteellisen sosiaalityön keinoin vaikuttaa haavoittuvimmissa ja eriarvoisimmassa asemassa olevien ihmisten ongelmien tunnistamiseen ja rakenteellisen epäkohtiin vaikuttamiseen?
- Kysymys ”kenen hätä on oikeutettua”, on aiheellinen niin yhteiskuntapoliittisesti kuin ihmisarvon ja –oikeuksien näkökulmasta – miten sosiaalityö voi toimia mandaattisensa mukaisesti luovuttaminen ihmisoikeuksien ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden puolesta puhuja.

Kiitos!

(Kalervo Palsa 1976)